

Prof. dr. Wim Voermans

De democratie koesteren, onderhouden en versterken

Onderzoek naar Grondwet als
blauwdruk democratische
rechtstaat

Door Redactie WvF

09-08-2026

Politiek en Overheid Analyse

Asielwetsvoorstellen die mensenrechten schenden, coronamaatregelen die tegen grondrechten ingingen: de Grondwet lijkt onder druk te staan. Hoe verhouden politici en burgers zich tot dit belangrijke staatsdocument? Hoogleraar Wim Voermans deed onderzoek, dankzij een bijdrage van een kleine drie ton van het Gieskes-Strijbis Fonds aan het Leids Universitair Fonds.

Een gezonde democratie kan niet bestaan zonder actief burgerschap. Maatschappelijke initiatieven zijn een belangrijke pijler van de *civil society* – een derde kracht naast overheid en markt. Samen zijn deze krachten verantwoordelijk voor het goed functioneren van de democratische samenleving met de Grondwet als blauwdruk van de democratische rechtsstaat.

Toetsing

Hebben politici en bestuurders voldoende kennis democratisch rechtstatelijke waarden van de Nederlandse Grondwet en handelen ze ernaar? Deze onderzoeksvraag is actueel en relevant onder meer omdat Nederland geen constitutionele toetsing kent door de rechter. De Tweede en Eerste Kamer en de regering moeten erop letten dat de wetten die zij maken niet in strijd zijn met de Grondwet. Het huidige kabinet wil dit toetsingsverbod veranderen.

De Nederlandse Grondwet – na die van de VS de oudste ter wereld – is geen eenvoudige zaak. Op school hebben Nederlanders hier nooit les in gehad. Voermans concludeert in een recente nieuwsbrief van het LUF ‘dat politici de Grondwet niet zomaar te grabbel gooien’. Hij wijst erop dat in Nederland de Raad van State over elk wetsvoorstel advies geeft. ‘In slechts één promille van de gevallen wijkt het parlement van dat advies af’, zo leert de praktijk.

Onbekend, niet onbemind

Voermans: ‘De meeste Nederlanders hebben de Grondwet niet zelf gelezen. Maar als je ze een onderwerp voorlegt, dan weten de meeste mensen – ongeacht opleiding of achtergrond – of dat wel of niet in de Grondwet staat.’ Hij doelt op zaken als ‘discriminatie is verboden’ of ‘je moet altijd terecht kunnen bij een onafhankelijke rechter’.

Hij maakt een vergelijking met verkeersregels. ‘Automobilisten kennen de meeste regels en de betekenis van borden, maar hebben geen idee in welk wetsartikel dat beschreven staat. De Grondwet werd voor het eerst opgesteld in 1814 – we laten de Staatsregeling van 1798 buiten beschouwing – en roept nog altijd veel emoties op.

Hoe dan ook: de Grondwet draagt bij aan de bestendigheid van het Nederlandse staatsbestel en evolueert voortdurend. Sinds 1814 waren er diverse herzieningen. Sinds 2022 wordt de Grondwet voorafgegaan door deze algemene bepaling: ‘De Grondwet waarborgt de grondrechten en de democratische rechtsstaat.’

Van alle Nederlanders vindt 89% de Grondwet belangrijk, aldus eerder onderzoek van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Maar bijna driekwart (72%) zegt geen idee te hebben van de inhoud. De inhoud bestaat – na de recent Toegevoegde algemene bepaling – uit acht hoofdstukken. Andere wetten dienen de bepalingen van de Grondwet in acht te nemen. Het gaat er uiteindelijk om welke relevantie Nederlanders toekennen aan de Grondwet en de centrale bepalingen ervan. Hoe de Grondwet uitwerkt in het leven van mensen.

Tot slot

Onder het motto ‘maatschappelijke vooruitgang’ ziet het Gieskes Strijbis Fonds de democratische rechtsstaat als het fundament van onze samenleving. Men vindt daar de democratie en de Grondwet van groot belang. Door beter te begrijpen hoe de Grondwet leeft in de samenleving, ontstaat meer inzicht in waar versterking nodig is, zo luidt de redenering. ‘Onze democratie is iets om te koesteren, te onderhouden en blijvend te versterken.’

<https://www.wereldvanfilantropie.nl/nieuws/de-democratie-koesteren-onderhouden-en-versterken>

© This is an open access article distributed under the terms of the CC BY-NC-ND 4.0 license

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Tradities en opvattingen

Tegenwoordig wordt aangenomen dat grondwetten er zijn om de grenzen te bepalen van de staatsmacht, schrijft de Leidse hoogleraar Nederlandse geschiedenis Henk te Velde. ‘Vandaar dat ministeriële verantwoordelijkheid en elementen van staatsinrichting erin een voorname plaats innemen. Om die reden ook wordt de Grondwet van 1848 (het ‘Huis van Thorbecke’) als belangrijkste mijlpaal in de Nederlandse constitutionele geschiedenis beschouwd.’

In de continentale traditie wordt de Grondwet vooral opgevat als een juridisch document dat – als gezegd – de grenzen van de staatsmacht omschrijft. Maar het *new constitutionalism* vat het geschreven document ook op ‘als uitdrukking en onderdeel van een proces van schepping en herschepping van de maatschappij dat voortdurend gaande is’, aldus Te Velde. Deze benadering is afkomstig uit de Angelsaksische landen.

Wie kent niet de frases uit de met de American Constitution verbonden Declaration of Independence dat ‘*all men are created equal*’, in het bezit van ‘*certain inalienable rights*’ waaronder ‘Life, Liberty and the pursuit of Happiness’? Hoe anders is dat in Nederland. Er zal nog heel wat water door de Rijn stromen voordat de Grondwet met zijn samenbindend karakter echt publiek bezit wordt. Om deze metafoor door te zetten:

Volgens de rechtsgeleerde en oud-politicus Ernst Hirsch Ballin is de Grondwet ‘de bedding waarin politiek en recht stromen. Die stroom blijft in beweging, trekt volop de aandacht, maar dat de bedding het verloop van de stroom meebepaalt, ontgaat velen. Nog minder leeft het besef dat de kracht van het water zo groot kan worden, dat de bedding een ander verloop krijgt’.

Juist voor de *civil society* – ingeklemd tussen overheid en markt en met filantropie als steunpilaar – kan de Grondwet met haar samenbindende kracht een inspirerend document zijn. Volgens Marianne de Visser, voormalig raadslid van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, zijn goede doelen ‘net als de vrije pers en onafhankelijke rechtspraak een belangrijk element in het systeem van *checks and balances* in onze democratie’.

Abonneer je op ons gratis Journaal:

E-mail adres

Schrijf je in

